

УДК 37

DOI 10.58649/1694-8033-2024-4(120)-35-38

САМИЕВА АЙСАНА ЖАКЫПБЕКОВНА,
САМИЕВА ФАРИДА ЖАКЫПБЕКОВНА

Ош мамлекеттик университети

САМИЕВА АЙСАНА ЖАКЫПБЕКОВНА,
САМИЕВА ФАРИДА ЖАКЫПБЕКОВНА

Ош государственный университет

SAMIEVA AISANA ZHAKYRBEKOVNA,
SAMIEVA FARIDA ZHAKYRBEKOVNA

Osh State University

КЫРГЫЗСТАНДАГЫ ПЕДАГОГИКА ЖАНА ПСИХОЛОГИЯНЫН КАЛЫПТАНЫШЫ ЖАНА ӨНҮГҮҮСҮ

СТАНОВЛЕНИЕ И РАЗВИТИЕ ПЕДАГОГИКИ И ПСИХОЛОГИИ В КЫРГЫЗСТАНЕ

FORMATION AND DEVELOPMENT OF PEDAGOGY AND PSYCHOLOGY
IN KYRGYZSTAN

Кыскача мүнөздөмө: Макалада Кыргызстанда педагогика жана психологиянын калыптануу тарыхы, алардын коомдогу ролу, ошондой эле учурдагы тенденциялары жана өнүгүү перспективалары каралат.

Аннотация: В статье рассмотрена история становления педагогики и психологии в Кыргызстане, их роль в обществе, а также современное состояние. Рассмотрены тенденции и перспективы развития.

Abstract: In this article, the history of development of pedagogy and psychology in Kyrgyzstan, their role in society, as well as their current status. Trends and prospects for development.

Негизги сөздөр: билим берүү тарыхы; педагогика илими; психология; улуттук билим берүү системасы; советтик мезгил; заманбап реформалар; кесиптик окутуу; билим берүү стандарттары жана санариптештирүү.

Ключевые слова: история образования; педагогическая наука; психология; национальная система образования; советский период; современные реформы; профессиональная подготовка; образовательные стандарты и цифровизация.

Keywords: history of education; science of pedagogy; psychology; national education system; soviet period; modern reforms; vocational training; education standards and digitization.

Киришүү. Кыргызстанда педагогика менен психологиянын калыптанышы жана өнүгүшү өлкөнүн билим берүү системасынын эволюциясын гана эмес, коомдогу маданий, социалдык жана саясий өзгөрүүлөрдү да чагылдырган маанилүү процесс болуп саналат. 1991-жылы эгемендүүлүккө ээ болгондон кийин Кыргызстан тарыхый тамырларга, советтик мурастарга жана заманбап чакырыктарга таянуу менен билим берүү системасын жана илимий дисциплиналарды, анын ичинде педагогика жана психологияны активдүү реформалай баштады. Бул макалада Кыргызстанда педагогика жана психологиянын калыптануу тарыхы, алардын коомдогу ролу, ошондой эле учурдагы тенденциялары жана өнүгүү перспективалары каралат.

Кыргызстандагы педагогиканын тарыхый тамырлары

20-кылымдын башына чейин Кыргызстанда билим берүү системасы салттуу мүнөзгө ээ болуп, диний жана уруулук негиздерге негизделген. Негизги билим берүү

институту медреселер – диний окуу жайлар болгон, аларда окуучулар сабаттуулуктун жана ислам мыйзамдарынын негиздерин үйрөнүшкөн. Ал кездеги педагогикалык ыкмалар билим берүүнүн оозеки салттарына негизделген, ал эми педагогика илим катары иш жүзүндө болгон эмес.

20-кылымдын башында Россия империясынын өнүгүшү жана андан кийин Орто Азиянын Россияга кошулушу менен Кыргызстанда советтик мектептер пайда болуп, бул билим берүүгө системалуу мамиленин калыптанышынын башталышы болгон. Педагогика илим катары совет доорунда эле өнүгө баштаган, сабатсыздыкты жоюуга жана массалык билим берүүнү киргизүүгө багытталган көптөгөн милдеттер коюлган.[6],[7]

Советтик мезгил: педагогика жана психологиянын өнүгүшү

1920-жылдан 1980-жылга чейинки мезгил Кыргызстанда педагогикалык-психологиялык ой-пикирдин калыптанышында негизги мезгил болгон. Совет өкмөтү өз алдына зор милдетти — республикада сабатсыздыкты жоюуну, элге билим берүүнүн эффективдүү системасын түзүүнү койгон. Бул программанын алкагында миңдеген мектептер, анын ичинде кыргыз тилинде да түзүлүп, калктын сабаттуулугунун өсүшүнө салым кошкон.

1. Педагогика илиминин калыптанышы: Кыргыз мамлекеттик университети (азыркы Жусуп Баласагын атындагы Кыргыз улуттук университети) сыяктуу педагогикалык институттардын жана башка окуу жайлардын ачылып, окутуучуларды, илимий кадрларды даярдоо маанилүү этап болгон. Педагогика илими марксист-лениндик философияга негизделип, «жаңы совет адамын» тарбиялоого багытталган. Эмгекке тарбиялоого, интернационализмге жана коллективизмге зор көңүл бурулду. Кыргызстандын педагогика илиминин ишмерлери билим берүү системасын өнүктүрүү, социалисттик коомдо жаштарды тарбиялоо, моралдык сапаттарды калыптандыруу маселелерин изилдешкен.[1]

2. Кыргызстандагы психология: Кыргызстанда психология илим катары совет доорунда калыптана баштаган. Лев Выготский, Александр Лурия сыяктуу атактуу окумуштуулардын ачылыштарына таянып, советтик психологиянын мектебине таянып, кыргыз окумуштуулары балдардын психикалык өнүгүүсүнүн улуттук өзгөчөлүктөрүн иштеп чыга башташты. Негизги көңүл өзгөчө муктаждыгы бар балдарды социалдаштыруу, тарбиялоо жана психологиялык-педагогикалык коррекциялоо маселелерине көңүл бурулган.[6]

Эгемендүү Кыргызстан: реформалар жана жаңы чакырыктар

1991-жылы СССР тарагандан кийин Кыргызстан педагогика жана психология боюнча билим берүү системасын жана илимий ыкмаларды кайра карап чыгуу зарылдыгына туш болгон. Жаңы саясий жана экономикалык кырдаал өлкөнүн рыноктук шарттарга жана коомдук тузулуштун өзгөрүүлөрүнө ыңгайлашууну талап кылды. Буга байланыштуу билим берүү тармагында реформа жүргүзүү зарылчылыгы пайда болгон.

1. Билим берүү реформасы: 1990-жылдары Кыргызстандын өкмөтү билим берүү системасын реформалоо менен активдүү алектенип, билим берүү процессине демократия жана эркин тандоо принциптерин киргизүүгө умтулган. Мектепте билим берүү системасы кайра түзүлдү, жаңы билим берүү системалары киргизилди. Мектептик билим берүү системасы трансформацияланган жаңы окуу программалары киргизилип, коомдун заманбап талаптарына жана дүйнөлүк билим берүү стандарттарына көбүрөөк багытталган. Бул реформалардын маанилүү бөлүгү көп баскычтуу билим берүү системасын киргизүү болду: бакалавриат, магистратура жана докторантура. Ошону менен бирге педагогикалык ыкмаларды кайра карап чыгуу ишке ашырылды. [2]

2. Психологиянын өнүгүшү: Эгемендүү Кыргызстанда психология өзгөчө социалдык жана экономикалык өзгөрүүлөргө байланыштуу өзгөчө мааниге ээ болгон. Экономикалык туруксуздуктан жана социалдык көйгөйлөрдөн улам көптөгөн балдар жана чондор психологиялык жардамга муктаж экени белгилүү болуп ошого байланыштуу

мектеп психологиясынын жигердүү өнүгүүсү башталган, ал балдарга жаңы реалдуулук шарттарында адаптациялоо жана социалдаштыруу процессинде жардам берүүгө багытталган. [7],[6]

3. Педагогикалык-психологиялык изилдөөлөр: Эгемендүүлүк илимпоздорго улуттук өзгөчөлүктөргө таянып изилдөө жүргүзүүгө эркиндик берген. Кыргызстандын этномаданий өзгөчөлүктөрүн эске алуу менен мугалимдерди жана психологдорду даярдоонун улуттук программалары түзүлгөн.[3] Өлкөдө расмий тилдер кыргыз жана орус тилдери болгондуктан, эки тилдүү билим берүү маселелерине көп көңүл бурулган. Бул жааттагы изилдөөлөр бир эле учурда балдардын эки тилде эффективдүү үйрөнүүсүнө көмөктөшүүчү ыкмаларды иштеп чыгууга жардам берет.

Заманбап чакырыктар жана перспективалар:

Бүгүнкү күндө Кыргызстанда педагогика жана психология активдүү өнүгүүсүн улантууда, бирок алар бир катар кыйынчылыктарга туш болушууда.[4] Алардын негизгилеринин бири — билим берүүнүн сапатын жогорулатуу жана адистерди даярдоо. Ааламдашуу жана маалыматтык технологиялардын тез өнүгүп жаткан шартында билим берүү системасы жаңы реалдуулукка ыңгайлашууга тийиш. Бул педагогикалык ыкмаларды жана окутуу методдорун кайра карап чыгууну, ошондой эле мугалимдердин квалификациясын жогорулатууну талап кылууда.

1. Инклюзивдик билим берүү: Акыркы убакта Кыргызстанда инклюзивдик билим берүү маселеси кызуу талкууланууда. Бул багыттын алкагында өзгөчө билимге муктаж балдарды жалпы билим берүү мейкиндигине киргизүүгө багытталган изилдөөлөр жүргүзүлүп, программалар ишке ашырылууда.[5]

2. Психологиялык колдоону өнүктүрүү: Экономикалык туруксуздуктан жана социалдык өзгөрүүлөрдөн улам келип чыккан стресстик кырдаалдардын санынын көбөйүшүнүн шартында калкты психологиялык жактан колдоого муктаждык күч алууда. Бул жерде мектептерде, жогорку окуу жайларында жана ишканаларда психологиялык кызматты өнүктүрүү, бул тармактагы адистердин квалификациясын жогорулатуу маанилүү роль ойноодо.

3. Педагогикадагы инновациялар: Заманбап технологиялар педагогикага жаңы мүмкүнчүлүктөрдү ачат. Кыргызстанда онлайн курстар, дистанттык окутуу, сабактарды интерактивдүү өтүү жана башка билим берүү технологиялары киргизиле баштады, бул өзгөчө алыскы аймактарда жана билим берүүнүн салттуу формаларына жетүү кыйын болгон тоолуу калктуу конуштарда маанилүү.

Корутунду

Жыйынтыктап айтканда Кыргызстанда педагогика менен психологиянын калыптанышы жана өнүгүшү коомдун эволюциясын жана анын баалуулуктар системасын чагылдырган процесс. Салттуу билим берүүдөн заманбап реформаларга, советтик илимий ыкмалардан улуттук изилдөөлөргө чейин Кыргызстан бир топ жолду басып өттү. Алдыда көптөгөн милдеттер турат, жана Республикабызда педагогиканы жана психологияны мындан ары өнүктүрүүнүн потенциалы чоң. Билим берүүнүн сапатын жогорулатуу, инклюзивдик программаларды иштеп чыгуу жана адистердин квалификациясын жогорулатуу бул маанилүү багыттардын келечекте өсүп-өнүгүшүнө салым кошо турган негизги багыт болуп саналат.

Колдонулган адабияттар

1. Абдылдаев А. Кыргыз педагогикасынын тарыхы. – Бишкек, 1996.
 - 2.. Апышев Б., Бабаев Д., Жоробеков Т. Педагогика. – Бишкек, 2002.
 3. Исакова Н. Кыргызстандагы билим берүүнүн өнүгүүсү: Тарых жана келечек. – Бишкек: Илим, 2008.
 4. Байжигитова Т. Кыргызстанда психологиянын өнүгүшү. – Бишкек: Кыргыз Улуттук Университети, 2010.

5. Турсунов К. Окутуу методдору жана педагогикалык инновациялар. – Бишкек: Кыргызстан ММК, 2005.
6. Жумалиева Ж.М. К истории развития психологической науки в Кыргызстане. – Бишкек, 2016.
7. Сыдыков А. Педагогика жана психология: Өз ара байланыш жана биримдик. – Бишкек: Илим, 2007.